

## РОЗДІЛ 3

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА  
МЕХАНІЗМИ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 339.13:330

Л.П. Радченко

НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ  
ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

*Досліджуються науково-інноваційні чинники економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації. Аналізується глобальний індекс інновацій як головний сучасний індикатор інноваційності національної економіки. Розглядається рейтинг української національної економіки серед країн світу за глобальним індексом інновацій. Запропоновано напрями удосконалення державної інноваційної політики з метою формування інституційного середовища для розвитку інноваційної діяльності та реалізації стратегії інноваційного розвитку.*

**Ключові слова:** *інноваційний розвиток, науково-інноваційні чинники економічного розвитку, глобальний індекс інновацій, рейтинг української економіки за глобальним індексом інновацій, стимулювання інноваційного розвитку.*

*Исследуются научно-инновационные факторы экономического развития и повышения конкурентоспособности национальной экономики в условиях глобализации. Анализируется глобальный индекс инноваций как главный современный индикатор инновационности национальной экономики. Рассматривается рейтинг украинской национальной экономики среди стран мира по глобальному индексу инноваций. Предложены направления совершенствования государственной инновационной политики в целях формирования институциональной среды для развития инновационной деятельности и реализации стратегии инновационного развития.*

**Ключевые слова:** *инновационное развитие, научно-инновационные факторы экономического развития, глобальный индекс инноваций, рейтинг украинской экономики по глобальному индексу инноваций, стимулирование инновационного развития.*

*The author explores the scientific-innovative factors of economic development and competitiveness of the national economy in the context of globalization. Analyzes the global index of innovation as the main indicator of a modern innovation of the national economy. We consider the rating Ukrainian national economy among the world's Global Innovation Index. The directions of improvement of the state of innovation policy in order to create an institutional environment for the development of innovation and implementation of the strategy of innovative development.*

**Keywords:** *innovative development, research and innovation factors of economic development, global innovation index, the ranking of the Ukrainian economy on the global index of innovation, stimulating innovation development.*

**Постановка проблеми.** Забезпечення інноваційного розвитку економічно розвинутих країн світу у XXI столітті виступає необхідною умовою економічного зростання, підвищення добробуту населення і підтримки високого рівня конкурентоспроможності товарів і послуг на міжнародних ринках. В зв'язку з цим проблеми технологічного оновлення, модернізації виробничого базису покладені в основу програм подальшого соціально-економічного розвитку багатьох країн світу, в тому числі країн-членів ЄС. Це передбачає значне зростання витрат на наукові дослідження, інноваційну діяльність задля досягнення високого рівня технологічного лідерства [2]. Орієнтація України на здійснення євроінтеграції викликає необхідність значного посилення ролі науково-інноваційних чинників у розвитку національної економіки, технологічного оновлення виробничих процесів, підвищення конкурентоспроможності українських товарів і послуг.

**Аналіз актуальних досліджень.** Теоретичні питання інноваційного розвитку, умов та чинників його забезпечення, проблеми розробки і практичної реалізації економічної політики держави, націленої на інноваційний шлях розвитку національної економіки, успішно досліджували в наукових працях закордонні та вітчизняні вчені: П. Агійон, Д. Белл, Дж. Гелбрейт, А. Гальчинський, П. Самуельсон, Р. Солоу, Е. Тоффлер, Л. Шаульська, Й. Шумпетер, А. Чухно, Л. Федулова, І. Шовкун та багато інших. Спираючись на існуючі розробки, необхідно продовжувати пошуки напрямів та засобів

активізації інноваційної діяльності для забезпечення економічного зростання і технологічного оновлення національної економіки України.

**Мета даної статті** полягає в дослідженні науково-інноваційних чинників, умов їх реалізації для активізації інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності української національної економіки.

**Виклад основного матеріалу.** Забезпечення подальшого економічного зростання після останньої світової кризи в економічно розвинутих країнах викликало розробку неоіндустріальних стратегій, які спираються на активізацію інноваційних процесів і розвиток високотехнологічних галузей для підвищення конкурентоспроможності національних економік. Про це свідчать перш за все загальний обсяг і частка витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт в структурі ВВП країни. У США із різних джерел для цього виділяється такий обсяг коштів, який перевищує видатки інших розвинутих країн світу [2, с. 30-31]. За даними показниками інноваційності передові місця займають країни ЄС та країни Східної Азії. Наприклад, частка таких видатків в Японії перевищує 3% ВВП і продовжує зростати. ЄС висуває у своїх стратегіях намагання до 2020 р. досягти обсяг витрат на науково-інноваційну діяльність до 3% ВВП, а Китай – перетворитися в світового лідера науки і технології до 2050 р. [2, с. 30; 3, с. 85].

Попри проголошені в Україні стратегічні наміри забезпечити пріоритетність інноваційного розвитку, аналіз стану української економіки, в тому числі з урахуванням тяжких наслідків військових подій останнього року, показує невтішну картину, особливо щодо активізації інноваційної діяльності. Це перш за все підтверджується негативною тенденцією динаміки витрат на наукову і науково-технічну діяльність – індикатора наукоємності ВВП, що відбиває таблиця 1. Так, у 2013 р. показник наукоємності ВВП української економіки склав 0,77%, знизившись із 1,24% у 2003 р. Такий показник, за оцінками Світового банку, не відповідає потребам розвитку сучасної індустріальної економіки, бо він нижчий за критичний рівень – 0,9% [3, с. 85-86].

Зростання витрат на науково-дослідницькі роботи і розробки знаходить

своє втілення у збільшенні нових видів товарів, технологій, прискоренні появи їх на ринках, що дає можливість бізнесу отримувати додаткові прибутки. З цієї причини найважливішим джерелом фінансування наукових проєктів, досліджень і технічних розробок є бізнес, самі підприємницькі структури. Безперечно, використовуються й інші джерела асигнувань на наукові дослідження та розробки: асигнування із бюджету, різні варіанти поєднання асигнувань із бюджету і кошти університетів, приватних підприємств, іноземних замовників тощо, але найбільшу частку серед усіх джерел складають асигнування структур бізнесу.

Таблиця 1

Витрати на виконання наукових і науково-технічних робіт у ВВП України  
та країнах Європи за 2000-2013 рр., % ВВП

Країни	2000	2003	2006	2009	2012	2013
Країни ЄС – 27	1,85	1,86	1,85	2,01	2,06	н/д
Німеччина	2,45	2,52	2,53	2,82	2,92	н/д
Естонія	0,61	0,77	1,13	1,42	2,18	н/д
Угорщина	0,78	0,93	1,00	1,15	1,3	н/д
Чехія	1,21	1,25	1,55	1,53	1,88	н/д
Росія	1,05	1,29	1,07	1,25	1,12	н/д
Україна, у т.ч. за кошти держ. бюджету	1,14 0,28	1,24 0,45	0,92 0,38	0,86 0,37	0,75 0,33	0,77 0,33

Джерело: складено за: Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб./Держ. служба статистики України. – К., 2014. – 314 с.

Так, частка коштів бізнесу в структурі витрат на фінансування наукових досліджень і розробок складає відповідно у країнах: США – 57 %, Великобританія – 44 %, Німеччина – 66 %, Китай та Південна Корея – 72 %, Японія – 76 %. Це підтверджує той факт, що саме бізнес виступає основним рушієм інноваційного розвитку в економічно розвинутих країнах [3, с. 86].

В Україні ж, як можна бачити за таблицею 2, фінансування наукових та науково-технічних робіт здійснюється переважно за рахунок бюджетних коштів, частка яких за останні майже десять років перевищує 40 % та продовжує зростати. Відповідно частка усіх інших джерел, в тому числі бізнесу, враховуючи певне зростання, залишається низькою.

Таблиця 2

Фінансування наукових і науково-технічних робіт в Україні  
за джерелами, 2000-2013 рр., у %.

Джерело	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Державний бюджет	20,0	33,2	45,8	48,7	43,4	41,2	40,2	45,2	42,7
Власні кошти підприємств	3,0	6,6	8,5	7,4	8,0	9,7	8,8	10,6	13,1
Кошти замовників: вітчизняних	38,4	32,6	28,1	25,8	23,9	21,8	23,8	23,3	21,2
іноземних	23,3	24,4	15,9	15,6	22,3	25,7	25,8	19,4	21,6
Інші джерела	5,3	3,3	1,8	2,4	2,3	1,6	1,3	1,3	1,3

Джерело: складено за: Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. / Держ. служба статистики України. – К., 2014. – 314 с.

Отже, найбільше навантаження у здійсненні фінансування наукових і науково-технічних робіт несе державний бюджет, а не бізнес, який повинен бути зацікавленим в реалізації інноваційних процесів. Разом з тим, дослідження потенційних можливостей національної економіки України щодо інноваційного розвитку та їх недостатньої практичної реалізації створює дуже протирічну картину, яку увідбиває глобальний індекс інновацій (The Global Innovation Index - GII) та відповідний йому рейтинг країни в світі.

Глобальний індекс інновацій (GII) – це глобальне дослідження та супроводжуючий його рейтинг країн світу за рівнем інноваційності, які розраховуються за методикою міжнародної школи INSEAD (Франція) з 2007 р. [4].

GII 2014 р. є наслідком дослідження, проведеного представниками Корнельського університету (Австралія), INSEAD та Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ – агентства ООН), він охоплює 143 країни, на які припадає 92,9 % світового населення і 98,3 % світового ВВП [4].

Таблиця 3

Рейтинг країн світу за глобальним індексом інновацій (GII)  
у 2014 р. (із 143 країн)

Рейтинг	Країна	GII
1	Швейцарія	64.8
2	Великобританія	62.4
3	Швеція	62.3
4	Фінляндія	60.7
5	Нідерланди	60.6
6	США	60.1
7	Сінгапур	59.2
8	Данія	57.5
9	Люксембург	56.9
10	Гонконг	56.8
...21	Японія	52.4
...24	Естонія	51.5
...29	Китай	46.6
...45	Польща	40.6
...49	Росія	39.1
...58	Білорусь	37.1
...61	Бразилія	36.3
...63	Україна	36.6
...74	Грузія	34.5

Джерело: складено за: The Global Innovation Index 2014. Report. The Human Factor in Innovation. - 2014. - 428 р. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=gii-full-report-2014>

Дослідження базується на аналізі 81 показника, які об'єднані у дві великі групи, одна з яких дозволяє відслідкувати наявність інноваційного потенціалу (Innovation Input Sub – Index), а друга – його практичне втілення (Innovation

Output Sub - Index). Підсумковий індекс GII відбиває співвідношення витрат та ефекту щодо інноваційного розвитку економіки кожної країни [4]. За GII визначається рейтинг країни в світовій економіці, таблиця 3.

Україна в 2014 р., як бачимо в таблиці 3, зайняла 63 місце з індексом 36,3, піднявшись з 71 місця (із 142 країн) у 2013 р. з індексом 35,8. Однак, не може бути задовільним такий рейтинг країни за рівнем інноваційності національної економіки, навіть з певним покращенням. Більш детальний розгляд складових GII України в 2014 р. показує, що інноваційний потенціал (Innovation Input Sub – Index) складає 38.2, тоді як його використання (Innovation Output Sub - Index) – 34.4 [4, с. 272]. Отже, ефективність використання інноваційного потенціалу дорівнює 90 %.

Серед показників, які характеризують потенціал і ресурси для інноваційного розвитку української економіки, найбільш високими є розвиток людського капіталу – 45 місце, в тому числі за часткою витрат на освіту у складі ВВП – 26 місце, за часткою населення з вищою освітою – 34 місце, за кількістю зайнятих науковою та науково-технічною діяльністю – 23 місце. В той же час умови реалізації даного потенціалу значно зменшують ефективність його використання. Так, Україна займає за розвитком інститутів – 103 місце, в тому числі умов розвитку бізнесу – 122 місце, а також за розвитком інфраструктури – 107 місце, за можливостями використання інвестицій – 127 місце, за результатами креативної діяльності, що проявляються у виробництві інноваційних товарів, послуг і технологій, – 77 місце. Отже, наявний інноваційний потенціал країни не тільки не отримує сприятливих умов для його подальшого розвитку, але й використовується вкрай неефективно.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Проведення аналізу потенційних можливостей та реального стану інноваційності української економіки, їхнього впливу на забезпечення конкурентоспроможності національної економіки дозволяє констатувати: в державній інноваційній політиці недостатньо враховується пріоритетність інноваційного розвитку;

маючи значний інноваційний потенціал, національна економіка далека від інноваційної моделі розвитку; механізм реалізації інноваційної політики характеризується слабкою мотивацією бізнесу у фінансовому забезпеченні наукових і науково-технічних робіт та здійсненні інноваційної діяльності.

Для посилення впливу інноваційних чинників на розвиток національної економіки України необхідно: по-перше, формувати благоприємне для розвитку інноваційно-технологічної діяльності інституційне середовище та сприяти попиту на інноваційні продукти; по-друге, збільшувати загальний обсяг асигнувань на науково-дослідні та науково-технічні розробки, орієнтуючись на загально-світові тенденції; по-третє, особливо звернути увагу на мотиваційну складову щодо посилення ролі бізнесу у забезпеченні фінансування науково-технічних та інноваційних процесів; по-четверте, формувати національну інноваційну систему, націлену на підвищення інноваційності та ефективності української економіки; по-п'яте, створити дієвий механізм стимулювання і суспільного визнання на всіх рівнях національної інноваційної системи науково-дослідної та інноваційної діяльності. Ці напрямки повинні сприяти посиленню ролі інновацій в економічному розвитку та підвищенні рівня життя населення України.

### Література

1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. / Держ. служба статистики України. – К., 2014. – 314 с.
2. Радченко Л.П. Державне регулювання та стимулювання інноваційного розвитку національної економіки // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Економіка»: Зб. наук. пр./За заг. редакцією акад. НАПН І.Ф. Прокопенка. – Харків: ХНПУ, 2014. – Вип. 14. – 224 с. - (С. 28 - 36).



3. Шовкун І.А. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в контексті неоіндустріалізації економіки України // Фінанси України. – 2014. - № 12. – С.83 - 95.
4. The Global Innovation Index 2014. Report. The Human Factor in Innovation. - 2014. – 428 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=gii-full-report-2014.>